

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DET GAMLE TAARNUHR

I

VOR FRELSERS KIRKE
PAA CHRISTIANSHAVN

NOGLE OPLYSNINGER I ANLEDNING
AF DETS ISTANDSÆTTELSE OG
IGANGSÆTNING DEN 19. APRIL 1920

SAMLEDE AF

R. BERG.

KØBENHAVN

KR. ERIKSEN, PR. JØRGENSEN. 5
1920

Da vor Frelzers Kirke paa Christianshavn indviedes 1696, var den som saa mange andre store Kirker endnu ikke fuldt færdig. I det ydre manglede det nuværende berømte Spir, og i det indre baade den nuværende Altertavle, Prædikestol, Døbefont og Taarnuhr. Der blev dog vist Frelzers Kirke saa stor Interesse, at den forholdsvis hurtigt kom i Besiddelse af sit Inventar, og det oven i Købet i saa pragtfuld en Skikkelse, at det absolut maa henregnes til de største Seværdigheder i Norden.

Dette gælder da ikke mindst det gamle Taarnuhr, som omhandles paa disse Blade. Det opsattes allerede 1699, og blev forfærdiget af Uhrmageren Johan Mercki. Han var Schweizer af Fødsel, tog Borgerskab 1695, og optoges som alle daværende Uhrmagere i Smedelavet i København.

Der er ingen Tvivl om, at Johan Mercki maa have været en meget dygtig Mand i sit Fag, og at han forholdsvis hurtigt maa have gjort sig bemærket, siden han kort efter sin Indtrædelse i Lavet har faaet Forfærdigelsen af Taarnuhret overdraget.

Naar dette, foruden Frederik den fjerdes Navnetræk, bærer Aarstallet 1699, maa det forstaas saaledes, at det er paabegyndt allerede nogle Aar forinden og sikkert er bleven bestilt umiddelbart efter Kirkens Indvielse.

Det er et fremragende Værk, som den gamle Uhrmager her har udført. Det imponerer ikke blot ved sine store Dimensioner — det er det største i Norden og Nordtyskland — men

ogsaa ved sin ædle Skønhed og Kunstfærdighed. I konstruktiv Henseende er det lig de fleste gamle Taarnuhre. Drivkraften saavel til Gangværk som til Slagværk er svære Lodder, hvis Snore er vundne om solide Elmetræsvalser. De paa disse anbragte Tandhjul gribe paa sædvanlig Maade fat i de andre Tandhjul, hvis Gang atter reguleres gennem et almindeligt Hemværk (Echappement) som afgiver Impuls til Pendulet.

Under hver af Tapperne paa de store Hjul og Valser, er, hvad der ikke er Tilfældet paa almindelige Taarnuhre, anbragt Frictionsruller, hvorved opnaaes en betydelig Formindskelse af Modstanden. Alene herved viser Johan Mercki sig som en betydelig Fornyer af de konstruktive Elementer i Uhret, selvom disse Rullelejer, der maa betragtes som Forløber til Kuglelejet, ikke staar Maal med Nutidens Fordringer.

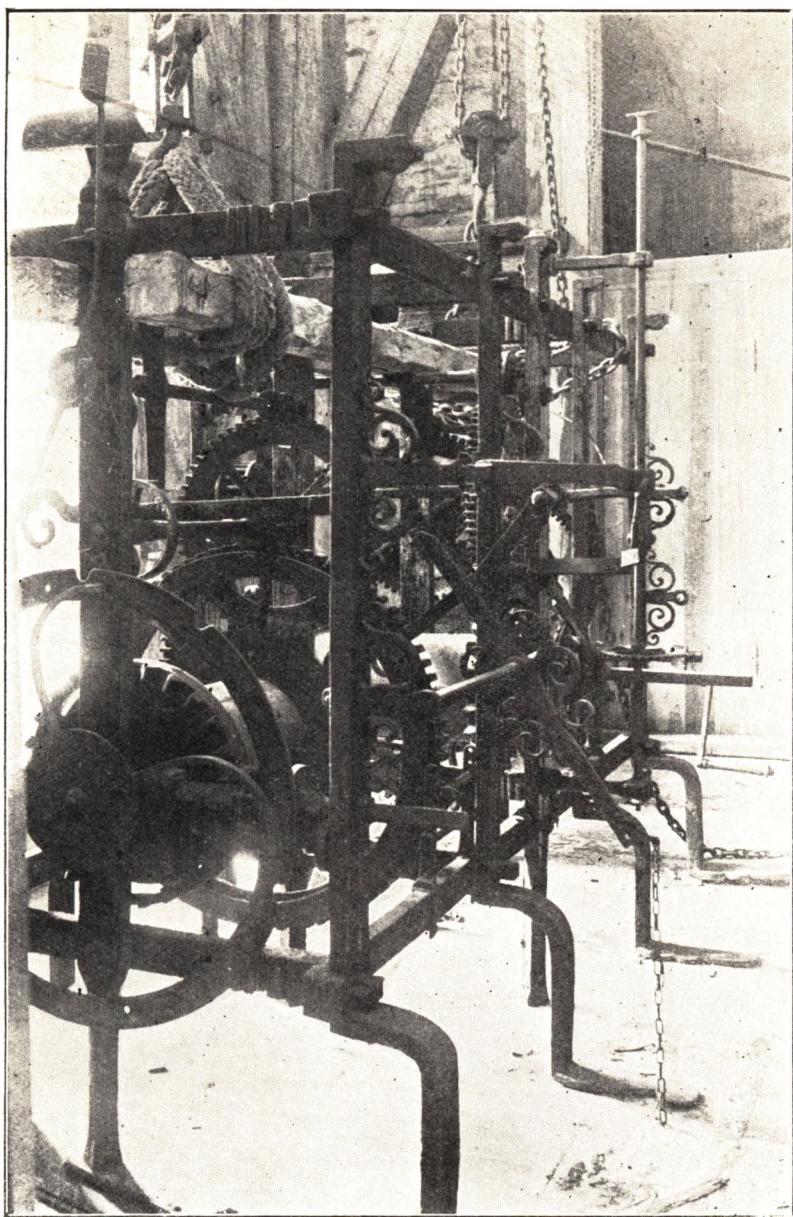
Foruden Gangværk har Uhret Slagværk for Time- og Kvarterslag.

Tiden vistes paa to Uhrskiver ved Hjælp af en stiv Viser, der i 1881 af Bertram Larsen forandredes til Time- og Minutviser. Desuden var Uhret ved en kombineret Transmission, bestaaende af Axler og Vinkelhjul, sat i Forbindelse med to Uhrskiver inde i Kirken, anbragte ovenover Orglet under Hvælvingen, og hvorefter den ene viste Kvarter den anden Timer. Kvarter- og Timeslagene sloges paa to Klokker, af hvilke den ene er mærket Jochim von Milcke MDCLXXVI.

Det bemærkelsesværdige ved Uhret er imidlertid ikke blot dets simple Konstruktion, men især den fortrinlige Udførelse, alle de enkelte Dele har faaet i rent smedeteknisk Henseende.

Johan von Mercki har ikke blot været en dygtig Uhrmager, men ogsaa en særdeles fremragende Kunstsmid, der har vidst, hvad han kunde faa ud af sit Materiale, og som har forstaaet at haandtere sin Hammer. Man føler for hvert Hammerslag Haandværkerens Glæde over sin Gerning.

Det er ikke blot selve Stellet, som bærer Uhrværket, der er godt Stykke Arbejde, men man mærker i hele Anordningen

en Harmoni og en Sans for Helhedsvirkning, der røber, at Johan Mercki maa have lært sit Fag hos en god Mester, og har fortsat den Tradition, som er alt godt gammelt Haandværks Særkende.

Som en virkelig Smedekunstner viser Johan Mercki sig dog især i de ovenomtalte Dele af Uhrstativet.

Dette krones foroven af et meget kunstfærdigt Ornament, hvis Blad- og Blomsterslyngninger bærer Frederik den fjerdes Navnetræk omgivet af en Bladkrans og foroven afsluttet af en kongelig Krone.

Dette Smedearbejde er sikkert et af de mest fremragende Stykker Kunsthåndværk, vi har bevaret fra Baroktiden. De enkelte Bladslyngninger er gjort med en sand kunstnerisk Følelse for al det levende og kraftfulde, som et godt Stykke Smedearbejde kan give, og det er frembragt med en legende Lethed og Ynde, der ikke staar tilbage for Caspar Finckes ligesaa berømte Arbejder i Roskilde Domkirke og andre Steder.

Johan Mercki kunde derfor med Stolthed sætte sit Navn paa Værket, da det stod færdigt 1699, og selv om han ikke som sin berømte Kollega fra Christian IV.s Tid føjede til, at han var sit „Arbejd vel bekendt“, saa kunde han i hvert Fald rolig have gjort det.

Det var nemlig udført med al den Nøjagtighed og Dygtighed, som Datidens Uhrmagerkunst raadede over, og selv om senere Tiders Erfaring har fundet noget at rette hist og her i Hjulenes Egalisering og i de enkelte Leds Konstruktion, saa gik det dog gennem to hundrede Aar saa godt, at vor Tid, da det restaureredes, kun har fundet forholdsvis lidet at rette og tilføje.

Opriindelig var Værket, for at Lodderne kunde faa den fornødne Faldhøjde, anbragt i Taarnets 6. Etage. Det var i og for sig en lidet heldig Plads, fordi det her stod i et mørkt Rum og saa vanskeligt tilgængeligt, at man maatte hugge bort af Taarnets Tømmerkonstruktion for i det hele taget at komme til det.

Denne Omstændighed i Forbindelse med Mangel paa Pietet for det gamle Arbejde samt Uforstand i dets Pasning medførte, at Uhret, efter at det havde vist Tiden for Christianshavns Beboere i næsten to hundrede Aar, gik istaa i 1890.

I syv Aar var Kirken nu uden nogen Tidsviser, og nogen særlig Interesse for at faa det gamle Værk istandsat fandtes ikke hos Kirkens nærmeste.

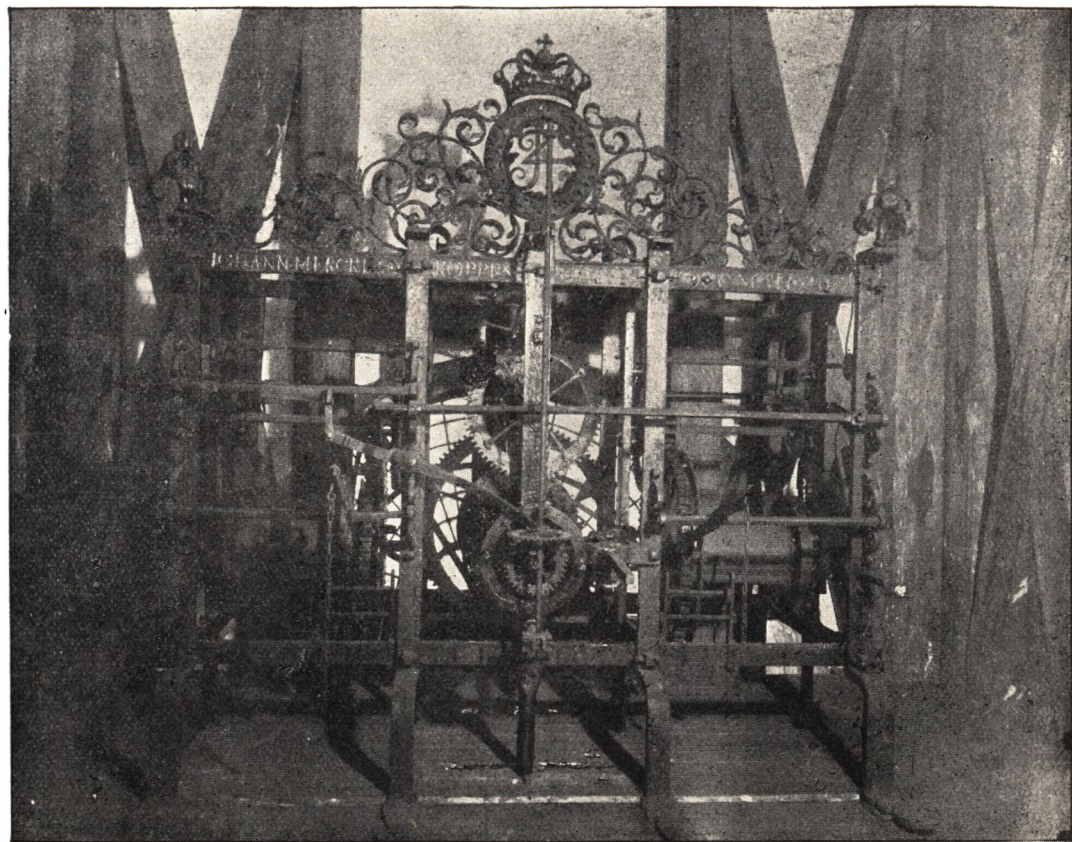
Tværtimod dømte man det til Døden, og det var paa et hængende Haar, at dets enkelte Bestanddele var bleven splittet ad og fordelt til enkelte Museer. Naar dette ikke skete, er Grunden den, at end ikke disse lagde nogen særlig Iver for Dagen efter at komme i Besiddelse af dem. Uhret fik derfor Lov til at staa, og erstattedes 1897 af et elektrisk Værk.

Dette viste sig imidlertid meget uheldigt. Det gik hvert Øjeblik istaa, navnlig naar et Tordenvejr drog over Christianshavn.

Da vendtes atter Opmærksomheden mod „den gamle Kæmpe“, som imidlertid havde faaet Lov til at staa støvet og rustent i sit mørke Taarnrum.

Dets Existens var kendt af flere, som viste levende Interesse for at faa det restaureret, men især var der dog en Mand, der havde skænket det sin varme Beundring. Det var den kendte Taarnuhrfabrikant Bertram Larsen, der allerede som ganske ung Mand havde studeret og undersøgt det. Han var aldrig bleven træt af at fremhæve overfor de paagældende Autoriteter, at Uhret burde repareres, men han stødte stadig paa døve Øren, indtil endelig det særlige Kirketilsyn i Aaret 1909 henstillede, at der af Bertram Larsen tilvejebragtes Forslag og Overdragelse til en eventuel Istandsættelse eller under alle Omstændigheder til dets Vedligeholdelse.

Kirkens Inspektion var dog heller ikke da mere varm for Istandsættelsen end at den indstillede, at der ikke foretoges videre i Sagen, idet man veg tilbage for at paaligne Sognebeboerne denne rent ekstraordinære Udgift, naar man kunde skaffe sig et Normaluhr for en ringe aarlig Udgift.

Imidlertid var Sagen dog kommen i Gang, og Kirkens Inspektion, repræsenteret af Pastor Welding, henvendte sig 1910 til Bertram Larsen med Anmodning om et Forslag.

Bertram Larsen fik da her den Opgave, som han saa længe havde ønsket sig, og han gik nu i Gang med at foretage vidtløftige Tegninger og Opmaalinger af Værket og dets Opstilling.

Resultatet af disse Arbejder, som Bertram Larsen anvendte megen Flid og stort Studium paa, var et Forslag, der gik ud paa at istandsætte det gamle Gangværk og dets Forbindelse med Viserværket ved de fire udvendige Skiver paa Taarnet, som var blevne opsatte ved Installeringen af det elektriske Uhr, at flytte Gangværket en Etage lavere ned i Taarnet og beskytte det mod Støv og Overlast ved at stille Vægge omkring. Endvidere Istandsættelse af Viserværket til de to gamle Uhrskiver ved Orglet inde i Kirken.

Alle disse Arbejder, indbefattet de nødvendige Op- og Nedhejsninger, Stilladser o. s. v., ansloges da til en samlet Sum af 14200 Kr.

I en særlig Indstilling af 6. Januar 1914 fra Kirkens Inspektion til dens Patronat, anbefalet baade af det almindelige og det særlige Syn samt af Uhrmagerlavet, indstilledes det, at der gjordes de fornødne Skridt til at skaffe Midlerne.

Dette var dog ikke saa nem en Sag, og havde det ikke været muligt at vise andre Udveje, vilde det gamle Taarnuhr rimeligvis have faaet Lov til at staa længe paa sit Loft.

Hjælpen kom imidlertid fra en Kilde, hvor man ikke havde ventet det, og hermed forholder det sig saaledes:

I Aaret 1861 solgte Magistraten til Fabrikant L. P. Holmblad en Grund af Christianshavns Fællod. I Skødet bestemtes det, at dersom Jordlodden eller nogen Del deraf i Tiden maatte behøves til Udvidelse af den tilstødende Assistens Kirkegaard for vor Frelasers Kirke paa Christianshavn, skulde Køberen være forpligtet til at afstaa saa stort et Areal, som maatte forlanges,

mod at der fra Kommunens Side tilbagebetaltes en tilsvarende Del af Købesummen, beregnet efter Arealet.

Denne Grund var senere af L. P. Holmblad bleven solgt til Aktieselskabet Carl Lunds Fabrikker, og disse henvendte sig nu til den 1911 tiltraadte Kirkeværge, Fabrikant John. Jacobsen med Anmodning om at faa den nævnte Bestemmelse slettet.

Da Forholdene havde udviklet sig saaledes, at en Udvidelse af Kirkegaarden i Virkeligheden var udelukket paa det paagældende Areal, var der fra Kirkens Side ingen Betænkelighed ved at gaa ind paa Fabrikkernes Ønske mod en passende Erstatning, der efter nogen Forhandling mellem Parterne, fastsattes til 15000 Kr.

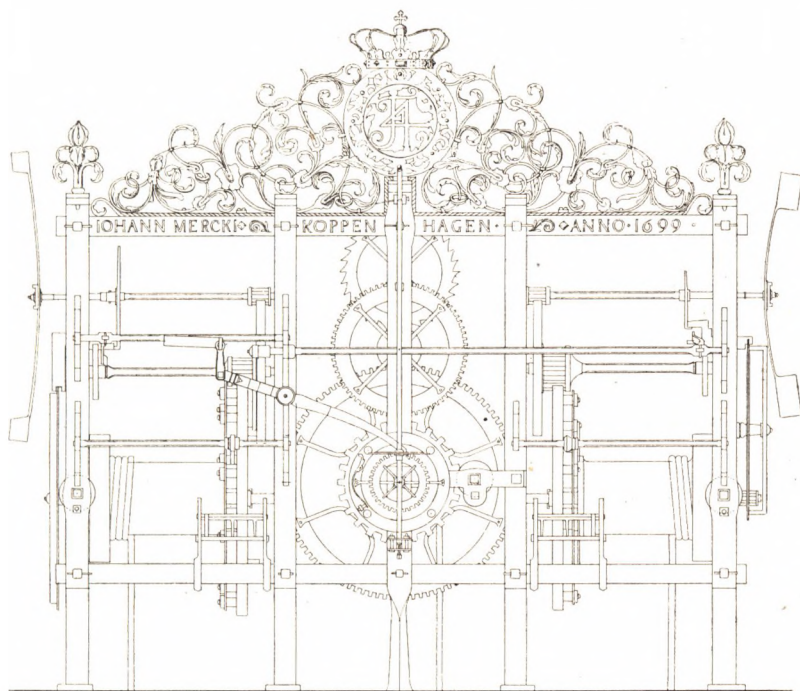
Fabrikant John Jacobsen henstillede nu til Kirkens Patronat at man skulde anvende dette Beløb til Istandsættelse af Taarnuhret.

Patronatet havde paa sin Side intet mod at ophæve den omhandlede Servitut og indstillede, efter nogle Forhandlinger, til Kirkeministeriet, at de 15000 Kr. anvendtes i Overensstemmelse med Kirkeinspektionens Ønske.

Dette billigede Ministeriet den 27. November 1916 og den 18. Marts 1917 kunde Bertram Larsen fremsætte sit Tilbud om en fuldstændig Istandsættelse af Uhret.

I Hovedtrækkene gik Forslaget ud paa, at flytte Uhret en Etage ned, fordi der under Taarnets Restaurering 1889 var indsat en Hvælving under det tredje Bjælkelag, hvorved Loddernes Faldhøjde var bleven indskrænket til det halve, at genoprette den tidligere Forbindelse mellem Uhrværket og de to Skiver inde i Kirken samt i det hele at rekonstruere Værket, saa at det blev brugeligt, hvortil bl. a. hørte at erstatte den gamle tilbagevigende Hagegang med en Hvilegang eller en fri Gangart.

Hertil vilde medgaa en Sum af 13248 Kr., men yderligere kom saa Omkostningerne ved Forstærkning af Bjælkelag, Panel-skillerum om Værket, Beskyttelseskasser for Lodder og Snore, Stjllads, Op- og Nedhejsning m. m., som endnu vilde kræve ca.

24 18 12 6 0 1 2 3 4 Alten

9000 Kr., saa at de samlede Udgifter vilde løbe op til ca. 23000 Kr.

Denne Sum overskred altsaa det disponible Beløb ikke saa lidt, men til Dækning heraf var der ved Kirkeværgen, Fabrikant John Jacobsen, gjort Udveje ved privat Tilskud.

Den 3. April 1917 approberede Patronatet Bertram Larsens Tilbud, og Arbejdet tog nu sin Begyndelse under Samarbejde med Architekt Johan Nielsen, hvem det skyldes, at Uhrrummet og Opgangen dertil er bleven saa smukt som det er.

Det første Skridt til Istandsættelsen var at forstærke Bjælkelaget i det Rum, hvor Uhret fremtidigt skulde have sin Plads. Da dette var sket, blev alle ydre Forsiringer og Ornamenter fjærnet fra Værket, solide Jærnkæder blev lagt omkring dets Stel og ved Hjælp af Taljer og Tridser blev det løftet et Stykke op, saa at man kunde komme til at fjærne det Gulv, hvorpaa det havde staaet.

Efter at dette var skaaret bort og Værket, hvis Vægt er mellem 9 og 10,000 Pund, hævet, sænkedes det ned paa sit nye Underlag.

Reparationen kunde nu tage sin Begyndelse, og denne er i Virkeligheden i Tidens Løb bleven til en fuldstændig Rekonstruktion.

Mange Vanskeligheder var der at overvinde, men Bertram Larsen er gaaet til dette Arbejde med en Kærlighed uden Lige og med en Omhu og Eftertanke, der viser ham som den erfarne og kunstneriske Mester i sit Fag, han er.

Først maatte der jo nu, efter at Uhret var sænket, gives Lodderne den fornødne Faldhøjde, og dette skete ved at føre Snorene til Lodderne fra Værket opefter istedetfor, at de tidligere gik nedad.

Ved selve det gamle Værk foretoges der nu en gennemgribende Restaurering. Jærnstativet og de store Hjul blev befriet og rensat for al gammelt Fedtstof og Rust, Hjultænderne

slebne igennem, første Gang paa Stedet i Taarnet, senere paa Værkstedet.

Den lodrette Axel, der fra Værket fører op i Skivernes Højde, blev lavet helt fra nyt af Staalrør og forsynet med Kuglelejer og støttet af Rullelejer. De horizontale Axler, som fra den lodrette Axel fører til Skiverne, blev ligeledes understøttede af Rullelejer.

Alle de mindre Hjuldele blev nedtagne, rensede og malede, nye Tridser og nye koniske Hjul støbte og drejede, nye Axler og Lejer udførte, det store Smedejærnsirat rensat og malet med dets oprindelige Farver.

Uhrskiverne, som ved Indsættelsen af det elektriske Uhr, var bleven stillede skraat, blev atter stillede lige, hvorved betydelige mekaniske Fordele blev opnaaet, og hvorved man undgik, at Olien løb bort fra de skraatstillede Axler.

Efter tre Aars ihærdigt Arbejde staar da det gamle Taarnuhr atter parat til at afmærke Tiden for sin Bydels Indvaanere, og der er al Grund til at tro, at det nu med den Istandsættelse, det har faaet, og saa lidet slidt som det i Virkeligheden er efter to Hundrede Aars Brug, endnu i Aarhundreder vil kunne forkynde det gamle Christianshavn, at Tiden gaar og Klokken slaar.

